

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου

(με ανθολόγητη κειμένων)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Βιβλία για την εκπαίδευση
Αθανάσιος Φραγκούλης, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή Γ΄ Γυμνασίου (Με ανθολόγηση κειμένων)
Διορθώσεις Άννα Πετριώτη
Υπεύθυνος έκδοσης Βαγγέλης Μπακλαβάς
Σελιδοποίηση Ντίνα Κουτσουρά, Χαρούλα Κοντορούση
Σχεδιασμός εξωφύλλου Βασιλική Καρμίρη
Ηλεκτρονικό μοντάζ – φιλμ Μαρία Ποινιού-Ρένεση
Copyright© Σ. Πατάκης Α.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Αθήνα, 2006
Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2006
Κ.Ε.Τ. 4874 Κ.Ε.Π. 983/06
ISBN 960-16-1885-6

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΒΑΛΤΕΤΣΙΟΥ 14, 106 80 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000 - ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: Ν. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ 122, 563 34, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΤΗΛ.: 2310.706.354-5
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	7
Αναγκαιότητα της διαθεματικής προσέγγιση.....	9

ΜΕΡΟΣ Α΄**ΕΝΟΤΗΤΑ Ι: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ**

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικές έννοιες	15
1.1 Ατομο: «φύσει κοινωνικό ον».....	17
1.2 Τι είναι κοινωνία.....	23
1.3 Ατομική και κοινωνική συμπεριφορά.....	29
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη.....	34

Κεφάλαιο 2: Κοινωνικές Ομάδες	35
2.1 Διακρίσεις και χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων.....	
2.1.1 Έννοια και χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων.....	37
2.1.2 Διακρίσεις των κοινωνικών ομάδων.....	42
2.2 Λόγοι ένταξης στις κοινωνικές ομάδες.....	51
2.3 Συνοχή και διάλυση της ομάδας.....	54
Εργασίες — Δραστηριότητες.....	57
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή.....	59
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη.....	61
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος.....	64

Κεφάλαιο 3: Κοινωνική Οργάνωση και Κοινωνική Μεταβολή	67
3.1 Η κοινωνική θέση».....	69
3.2 Ο κοινωνικός ρόλος.....	75
3.3 Οι κοινωνικοί κανόνες.....	81
3.4 Κοινωνική διαστρωμάτωση, κοινωνική κινητικότητα.....	85
3.5 Κοινωνική μεταβολή.....	91
Εργασίες — Δραστηριότητες.....	98
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή.....	100
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη.....	103
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος.....	106

Κεφάλαιο 4: Κοινωνικοί Θεσμοί	109
4.1 Τι είναι κοινωνικός θεσμός».....	111
4.2 Αναγκαιότητα των θεσμών.....	114
4.3 Λειτουργίες των κοινωνικών θεσμών.....	119
4.4 Η αλλαγή των κοινωνικών θεσμών.....	121
4.5 Ο θεσμός της οικογένειας.....	124
Εργασίες — Δραστηριότητες.....	129
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή.....	131
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη.....	133
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος.....	137

Κεφάλαιο 5: Κοινωνικοποίηση και κοινωνικός έλεγχος	141
5.1 Έννοια και περιεχόμενο της κοινωνικοποίησης.....	143
5.2 Φορείς κοινωνικοποίησης	149
5.3 Τρόποι κοινωνικοποίησης	158
5.4 Ο κοινωνικός έλεγχος	162
5.5 Τα είδη του κοινωνικού ελέγχου	165
Εργασίες — Δραστηριότητες	170
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	173
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	176
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	178
Κεφάλαιο 6: Κοινωνικά Προβλήματα	181
6.1 Κοινωνικά προβλήματα: Προσδιορισμός και συνέπειες	183
6.2 Αίτια και αντιμετώπιση	187
6.3 Φτώχεια, ανεργία, καταναλωτισμός, αγωγή καταναλωτή.....	192
6.4 Τροχαία ατυχήματα, κυκλοφοριακή αγωγή	199
6.5 Αθλητισμός και βία	206
Εργασίες — Δραστηριότητες	214
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	219
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	222
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	224

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Κεφάλαιο 7: Το άτομο και η Πολιτεία	227
7.1 Κοινωνία και Πολιτεία.....	229
7.2 Έθνος και πατρίδα.....	234
7.3 Πολίτης και Πολιτική.....	241
Εργασίες — Δραστηριότητες	247
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	250
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	253
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	256
Κεφάλαιο 8: Τα Πολιτεύματα και το Σύνταγμα	259
8.1 Μορφές Πολιτευμάτων	261
8.2 Το Πολίτευμα της Ελλάδας /	
8.3 Τι είναι Σύνταγμα.....	268
8.4 Βασικές αρχές του Συντάγματος:	
8.4.1 Λαϊκή Κυριαρχία.....	273
8.4.2 Κράτος Δικαίου	277
8.4.3 Κοινωνικό Κράτος	279
8.4.4 Αρχή της Διάκρισης των Λειτουργιών	281
Εργασίες — Δραστηριότητες	284
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	288
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	291
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος.....	296

Κεφάλαιο 9: Εκλογές, κόμματα, ΜΜΕ	299
9.1 Εκλογικό σώμα	301
9.2 Ψηφοφορία – Βασικές αρχές	304
9.3 Εκλογικά συστήματα.....	307
9.4 Τα πολιτικά κόμματα	311
9.5 Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ).....	319
Εργασίες — Δραστηριότητες	325
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	329
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	332
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	335
Κεφάλαιο 10: Οι λειτουργίες του κράτους	239
10.1 Νομοθετική λειτουργία:	
10.1.1. Η σύνθεση της Βουλής.....	341
10.1.2. Αρμοδιότητες της Βουλής	345
10.2 Εκτελεστική λειτουργία:	
10.2.1. Πρόεδρος της Δημοκρατίας	
10.2.2. Κυβέρνηση	357
10.2.3. Η δικαστική λειτουργία.....	360
Εργασίες — Δραστηριότητες	364
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	366
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	369
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	373
Κεφάλαιο 11: Η διοίκηση	375
11.1 Η διοίκηση του Κράτους.....	377
11.2 Τοπική Αυτοδιοίκηση.....	383
Εργασίες — Δραστηριότητες	391
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	393
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	396
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	398
Κεφάλαιο 12: Δικαιώματα και Υποχρεώσεις	401
12.1 Αντιστοιχία Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων /	
12.2 Προστασία των Δικαιωμάτων	403
12.3 Ατομικά Δικαιώματα:	
(α) Η ισότητα.....	410
(β) Η προσωπική ελευθερία – Η ελεύθερη ανάπτυξη	
της προσωπικότητας – Η ατομική ιδιοκτησία –	
Το άσυλο της κατοικίας – Η αναφορά στις αρχές.....	415
(γ) Η θρησκευτική ελευθερία – Η ελευθερία του Τύπου	424
12.4 Τα πολιτικά δικαιώματα	429
12.5 Τα κοινωνικά δικαιώματα	431
12.5.1 Δικαίωμα της παιδείας /	
12.5.2. Δικαίωμα της εργασίας.....	433
12.5.3 Προστασία της υγείας – Αγωγή Υγείας /	
12.5.4. Προστασία του περιβάλλοντος – περιβαλλοντική αγωγή.....	440
Εργασίες — Δραστηριότητες	448
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	455

Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	459
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	465

ΕΝΟΤΗΤΑ III: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Κεφάλαιο 13: Ευρωπαϊκή Ένωση	467
13.1 Ίδρυση και εξέλιξη	469
13.2 Βασικοί θεσμοί:	
Α. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	477
Β. Ευρωπαϊκό Συμβούλιο – Γ. Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Δ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή –	
Ε. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο	486
13.3 Βασικές πολιτικές	495
13.4 Πολίτης και Ευρωπαϊκή Ένωση	503
Εργασίες — Δραστηριότητες	512
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	517
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	520
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	524

ΕΝΟΤΗΤΑ IV: ΤΟ ΑΤΟΜΟ ΚΑΙ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Κεφάλαιο 14: Η διεθνής κοινότητα	527
14.1 Η διεθνής κοινότητα και το διεθνές δίκαιο	529
14.2.1 Οι Διεθνείς Οργανισμοί /	
14.2.2. Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών	534
14.2.3 Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO) /	
14.2.4. Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ)/	
14.2.5 Άλλοι Διεθνείς Οργανισμοί –	
Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)	543
14.3 Ανθρώπινα Δικαιώματα	550
14.4 Η θέση της Ελλάδας στον κόσμο	561
Εργασίες — Δραστηριότητες	568
Κριτήριο αυτοαξιολόγησης του μαθητή	574
Ερωτήσεις — Ασκήσεις για επανάληψη	578
Παράδειγμα ωριαίου διαγωνίσματος	582

1

Εισαγωγικές έννοιες

- 1.1 Άτομο: «φύσει κοινωνικό ον»
- 1.2 Τι είναι κοινωνία
- 1.3 Ατομική και κοινωνική συμπεριφορά

1.1 Άτομο: «φύσει κοινωνικό ον»

Α Κατανόηση των βασικών όρων

Άτομο: η λέξη προέρχεται από το επίθετο *ἄτομος* της αρχαίας ελληνικής (< α στερ. + -τόμος < τομή < τέμνω), που σημαίνει άτμητος, ακομμάτιαστος. Η λέξη χρησιμοποιείται με κυριολεκτική και μεταφορική σημασία και δηλώνει: α) το πιο μικρό σωματίδιο ύλης χημικού στοιχείου: *ο άνθρωπος πέτυχε τη διάσπαση του ατόμου* (Χημεία), β) την απειροελάχιστη ποσότητα ύλης που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση, γ) τον απλό οργανισμό σε αντιδιαστολή προς το είδος (Βιολογία), δ) τον κάθε άνθρωπο χωριστά σε αντιδιαστολή προς τους άλλους ανθρώπους ως ομάδα ή κοινωνικό σύνολο (Κοινωνιολογία), ε) τον άνθρωπο ως πρόσωπο, ως οντότητα που ξεχωρίζει από τους άλλους ανθρώπους: *είναι καλλιεργημένο άτομο* (Κοινωνιολογία).

Στην περίπτωση μας ο όρος «άτομο» χρησιμοποιείται με τη σημασία **δ**.

Κοινωνικότητα: η λέξη προέρχεται από το επίθετο *κοινωνικός* (< κοινωνία) και δηλώνει: α) την (έμφυτη) τάση για επικοινωνία και επαφή με άλλους ανθρώπους, β) τη γνώση των τρόπων καλής συμπεριφοράς και την εφαρμογή τους στις κοινωνικές σχέσεις, γ) την ανάγκη του ανθρώπου για κοινωνική συμβίωση.

Εδώ ο όρος χρησιμοποιείται με τις σημασίες **α** ή **γ**.

Πολιτισμός: η λέξη προέρχεται από το ουσιαστικό *πολίτης* + κατάληξη *-ισμός* και δηλώνει γενικά: α) το σύνολο των υλικών και πνευματικών δημιουργημάτων και αξιών ενός κοινωνικού συνόλου: *οι Έλληνες έχουν πλούσιο πολιτισμό*, β) το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης του βιοτικού επιπέδου ενός λαού και ειδικότερα το βαθμό ανάπτυξης των υλικών και πνευματικών συνθηκών ζωής: *ο πολιτισμός της πόλης άργησε να πάει στα χωριά*, γ) το σύγχρονο τρόπο ζωής με τις ανέσεις και τις ευκολίες του: *ζούμε μέσα στον πολιτισμό*, δ) την πνευματική και ηθική ανάπτυξη που εκδηλώνεται στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων μιας κοινωνίας: *η ειρηνική συμβίωση των ανθρώπων είναι εκδήλωση πολιτισμού*, ε) το σύνολο των πνευματικών δραστηριοτήτων: *στη χώρα μας υπάρχει υπουργείο Πολιτισμού*.

Εδώ ο όρος χρησιμοποιείται με τη σημασία **α** και περιλαμβάνει: τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις τέχνες, τα γράμματα, τα τεχνολογικά επιτεύγματα, τις καθημερινές συνήθειες και τις συμπεριφορές των ανθρώπων, τους τρόπους που ζουν, εργάζονται, συμπεριφέρονται και ψυχαγωγούνται.

Προσωπικότητα: η λέξη προέρχεται από το επίθετο *προσωπικός* (< πρόσωπο) και δηλώνει: α) το σύνολο των σωματικών-βιολογικών, πνευματικών, ψυχικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών ενός ανθρώπου που τον διακρίνουν από τους άλλους: *η παιδεία επιδιώκει την ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού*, β) το σύνολο των γνωρισμάτων ενός ατόμου που το καθιστούν

Ξεχωριστό: είναι άνθρωπος χωρίς προσωπικότητα, γ) την ιδιότητα που καθιστά κάποιον ξεχωριστό: η διακόσμηση του σπιτιού του δίνει έντονη προσωπικότητα, δ) το διάσημο πρόσωπο, αυτό που διαπρέπει στον τομέα του: ο Μέγας Αλέξανδρος υπήρξε σημαντική ιστορική προσωπικότητα.

Ο όρος εδώ χρησιμοποιείται με τη σημασία α.

B Περιληπτική απόδοση

Χαρακτηριστικό του ανθρώπου είναι η **κοινωνικότητα**, δηλαδή η έμφυτη ανάγκη και τάση του να ζει μέσα σε οργανωμένη κοινωνία, σε αντίθεση με τα ζώα που ζουν σε αγέλες. Η κοινωνικότητα αυτή, η οποία είχε συνέπεια τη δημιουργία κοινωνίας, οδήγησε στη δημιουργία και ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού (συνεπώς ο πολιτισμός είναι κοινωνικό φαινόμενο).

Κάθε άνθρωπος ως μέλος μιας κοινωνίας διαθέτει:

- Κάποια χαρακτηριστικά που δε διαθέτει κανένας άλλος άνθρωπος (στοιχεία της ιδιαίτερης προσωπικότητάς του).
- Κάποια χαρακτηριστικά κοινά με μερικούς άλλους ανθρώπους (κοινά πολιτιστικά στοιχεία, όπως η γλώσσα).
- Κάποια χαρακτηριστικά που έχουν όλοι οι άλλοι άνθρωποι του πλανήτη (όλοι οι άνθρωποι επικοινωνούν, επιδιώκουν τη βελτίωση των όρων ζωής τους, παρεμβαίνουν στη φύση κτλ.).

Γ Σχηματική παράσταση του μαθήματος

Άνθρωπος: «ον κοινωνικό»

Δ Η βασική ύλη σε ερωτήσεις και απαντήσεις

1. Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην «ανθρώπινη φύση» και στην κοινωνική συμβίωση;

Η κοινωνική συμβίωση είναι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσης. Την «ανθρώπινη φύση» την οφείλουμε ουσιαστικά στην κοινωνική μας συμβίωση.

2. Τι εννοούμε με τον όρο «κοινωνικότητα»;

Με τον όρο «κοινωνικότητα» εννοούμε την έμφυτη τάση και ανάγκη του ανθρώπου για κοινωνική συμβίωση.

3. Τι δηλώνεται με τον όρο «πολιτισμός»;

Με τον όρο «πολιτισμός» δηλώνεται το σύνολο των υλικών, πνευματικών, ηθικών και αισθητικών αξιών που δημιούργησε ο άνθρωπος στην προσπάθειά του να αποδεσμευτεί από τη φύση. Αυτός περιλαμβάνει τους κώδικες επικοινωνίας (όπως η γλώσσα), τις αξίες (όπως η ελευθερία, η δημοκρατία κτλ.), τις πεποιθήσεις και τις αντιλήψεις, τους κανόνες συμπεριφοράς, τα ήθη και τα έθιμα, τους κοινωνικούς θεσμούς και τις κοινωνικές δομές, τις τέχνες και τα γράμματα. Παράλληλα, όμως, πολιτισμός θεωρούνται και τα υλικά επιτεύγματα του ανθρώπου (όπως οι τεχνικές και οι τρόποι παραγωγής, οι κατασκευές κτλ.).

4. Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνικότητα και στον πολιτισμό;

Ο πολιτισμός είναι αποτέλεσμα και προϊόν της κοινωνικότητας του ανθρώπου, κάτι που σημαίνει πως έξω από την κοινωνία δεν υπάρχει πολιτιστική ανάπτυξη ή πως ένας απομονωμένος σοφός δεν μπορεί να δημιουργήσει πολιτισμό.

5. Ποια σχέση είναι δυνατή μεταξύ ενός ατόμου με ένα άλλο όσον αφορά τα χαρακτηριστικά του;

Ένα άτομο ως μέλος μιας κοινωνίας είναι δυνατόν:

- α) Να έχει κάποια χαρακτηριστικά κοινά με όλους τους ανθρώπους, όπως ότι ζουν, επικοινωνούν, εντάσσονται σε ομάδες, προσπαθούν να επιβιώσουν, χρησιμοποιούν διάφορα εργαλεία κτλ. Αυτά τα γνωρίσματα διαφοροποιούν τον άνθρωπο από τα άλλα έμβια όντα και του δίνουν τη δυνατότητα για περαιτέρω εξέλιξη.
- β) Να έχει κάποια χαρακτηριστικά κοινά με ορισμένους μόνο ανθρώπους, όπως η γλώσσα, η θρησκεία, οι αξίες κτλ. Τα γνωρίσματα αυτά είναι κοινά σε άτομα που ανήκουν στην ίδια κοινωνία, κοινωνική οργάνωση ή κοινωνική ομάδα και βοηθούν στη διατήρηση της ενότητας της κοινωνίας ή της ομάδας.
- γ) Να έχει κάποια χαρακτηριστικά μοναδικά που συνθέτουν την προσωπικότητα του κάθε ατόμου, όπως τα φυσικά χαρακτηριστικά, τα δακτυλικά αποτυπώματα, οι κληρονομικές καταβολές, τα γονίδια.

ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Και η κοινωνία που σχηματίζεται εξελικτικά με τη συνένωση πολλών χωριών είναι η ολοκληρωμένη πόλη-κράτος, που, για να το πούμε έτσι, έχει πετύχει το ανώτατο όριο της ολοκληρωμένης αυτάρκειας σε όλα. Και ενώ αυτό δημιουργείται με σκοπό να εξασφαλίσει στα μέλη της τα απαραίτητα για τη ζωή, στην πραγματικότητα υπάρχει για να εξασφαλίσει πραγματική ευδαιμονία. Για το λόγο αυτό κάθε πόλη-κράτος υπάρχει από φυσική ανάγκη, αφού και οι πρώτες κοινωνίες δημιουργούνται με αυτό τον τρόπο. Γιατί η πόλη-κράτος είναι η τελική εξέλιξη και ολοκλήρωση εκείνων των κοινωνιών και η φύση είναι ολοκλήρωση. Ό,τι δηλαδή είναι κάθε πράγμα όταν ολοκληρωθεί ή εξελιχθεί πλήρως από τη στιγμή της γέννησής του αυτή λέμε πως είναι η πραγματική φύση του καθενός, όπως π.χ. η φύση του ανθρώπου, του αλόγου, της οικογένειας.

Ακόμη ο λόγος για τον οποίο υπάρχει κάθε πράγμα και η ολοκλήρωσή του είναι το ανώτερο αγαθό και η αυτάρκεια, γιατί είναι ολοκλήρωση, είναι και υπέρτατο αγαθό. Επομένως, από αυτά γίνεται φανερό πως η πόλη-κράτος είναι μια φυσική ύπαρξη και ότι ο άνθρωπος από τη φύση του είναι «πολιτικόν ζώον», ενώ αυτός που δε ζει μέσα σε μια οργανωμένη κοινωνία εξαιτίας της φύσης του και όχι από κάποιο τυχαίο γεγονός είναι ή ατελής άνθρωπος ή ανώτερος από άνθρωπο. (Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1252 b 27 κ.ε.)

Και για ποιο λόγο ο άνθρωπος είναι «πολιτικόν ζώον» περισσότερο από κάθε μέλισσα και από κάθε ζώο που ζει σε αγέλη είναι φανερό. Γιατί, κατά τη γνώμη μας, τίποτε η φύση δεν κάνει άσκοπα. Και από όλους τους ζωντανούς οργανισμούς μόνο ο άνθρωπος διαθέτει γλώσσα και σκέψη. Η άναρθρη κραυγή βέβαια δηλώνει με σημάδια το ευχάριστο και το δυσάρεστο και για το λόγο αυτό την έχουν και τα άλλα ζώα, γιατί μέχρι αυτού του σημείου έχει εξελιχθεί η φύση τους, δηλαδή να αισθάνονται το ευχάριστο και το δυσάρεστο και να δείχνουν αυτά με ενδείξεις μεταξύ τους. Η γλώσσα και η σκέψη όμως υπάρχουν για να δηλώνουν καθαρά το συμφέρον και το βλαβερό, το δίκαιο και το άδικο. Γιατί αυτό έχει ο

άνθρωπος ως ιδιαίτερο γνώρισμα σε σύγκριση με τα άλλα ζώα, ότι δηλαδή μόνο αυτός αντιλαμβάνεται και κατανοεί το αγαθό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και άλλες παρόμοιες αξίες. (Αριστοτέλης, Πολιτικά, 1253 a 24)

Ε Θέματα για απάντηση, συζήτηση, σχολιασμό

1. Αφού μελετήσετε τον παραπάνω πίνακα, να συζητήσετε τις διαφορές που εντοπίζετε με βάση τις γνώσεις σας από τη Βιολογία. (πίνακας 1.1)

Ο πίνακας παρουσιάζει τις κυριότερες διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στην ανθρώπινη κοινωνία και στις μορφές συλλογικής ζωής των ζώων. Η πρώτη στήλη αναφέρει τη βάση πάνω στην οποία γίνεται η σύγκριση του ανθρώπου με τα ζώα, η δεύτερη δηλώνει τα γνωρίσματα των ανθρώπων ως προς αυτή τη βάση και η τρίτη τα αντίστοιχα γνωρίσματα των ζώων. Έτσι:

Ως προς τη μορφή: οι άνθρωποι ζουν σε οργανωμένη κοινωνία με συγκεκριμένη δομή, αρχές και κανόνες, ενώ τα ζώα ζουν σε αγέλες (λύκοι), σε σμήνη (πουλιά) ή σε κυψέλες (μέλισσες). Ακόμη, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η κοινωνία των ανθρώπων δεν είναι στατική και ομοιόμορφη, αλλά ποικίλλει και διαφέρει από τόπο σε τόπο και μεταβάλλεται, εξελίσσεται και προοδεύει μέσα στο χρόνο. Αντίθετα, οι μορφές συλλογικής ζωής των ζώων παραμένουν στατικές και αμετάβλητες. Η ελληνική κοινωνία διαφέρει από μια αφρικανική κοινωνία, όπως και η ομηρική ελληνική κοινωνία δεν είναι ίδια με τη σύγχρονη ελληνική. Αντίθετα, μια αγέλη ζώων είναι η ίδια σε οποιονδήποτε χώρο και αν εμφανίζεται και θα εξακολουθήσει να ζει με όμοιο τρόπο και στο μέλλον.

Ως προς τη συγκρότηση: η κοινωνία των ανθρώπων είναι μια λογική και συναισθηματική δημιουργία, ενώ οι μορφές συλλογικής ζωής των ζώων είναι ενστικτώδεις. Τούτο σημαίνει πως οι άνθρωποι λειτουργούν με τη λογική και το συναίσθημα, ενώ τα ζώα λειτουργούν με το ένστικτό τους. Αυτά επιδιώκουν την επιβίωσή τους και τη διαιώνιση του είδους τους αυτόματα και αυθόρμητα από έμφυτη παρόρμηση, χωρίς τη μεσολάβηση λογικών διεργασιών όπως συμβαίνει στον άνθρωπο.

Ως προς την εξάρτηση από άμεσο φυσικό περιβάλλον: η εξάρτηση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον είναι περιορισμένη και μάλιστα μειώνεται συνεχώς με την εξέλιξη της τεχνολογίας, ενώ η εξάρτηση των ζώων είναι απόλυτη. Τούτο σημαίνει πως ο άνθρωπος με την τεχνολογία μπορεί να δημιουργήσει υποκατάστατα τροφής και να επιβιώσει χωρίς να εξαρτάται άμεσα από το περιβάλλον, ενώ τα ζώα χωρίς το φυσικό περιβάλλον δεν είναι δυνατό να επιβιώσουν. Ο άνθρωπος με την εξέλιξη της επιστήμης κατόρθωσε από τα σπήλαια και τη νομαδική ζωή να δημιουργήσει οργανωμένους αστικούς οικισμούς και να εξασφαλίσει μόνιμη εγκατάσταση.

Ως προς τη δυνατότητα δημιουργίας τεχνητού περιβάλλοντος: ο άνθρωπος έχει απεριόριστη δυνατότητα να δημιουργεί τεχνητό περιβάλλον, ενώ τα ζώα έχουν πολύ περιορισμένη δυνατότητα. Τα ζώα μπορούν να κατασκευάσουν

κάποια φωλιά ή πρόχειρη εγκατάσταση, αλλά ο άνθρωπος, αξιοποιώντας την τεχνολογία, μπορεί να δημιουργήσει τεχνητά βουνά, τεχνητές λίμνες, υπόγειες εγκαταστάσεις ή να προσαρμόσει το φυσικό περιβάλλον στις εκάστοτε ανάγκες του. Μόνο η τεχνολογία μπορεί να περιορίσει αυτή τη δυνατότητα.

1.2 Τι είναι κοινωνία

A Κατανόηση των βασικών όρων

Κοινωνία: η λέξη προέρχεται από το επίθετο *κοινωνός* (= συμμετοχος) και δηλώνει: α) το οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που συνδέονται με θρησκευτικούς, πολιτικούς, εθνικούς κτλ. δεσμούς και συμβιώνουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο: *η ελληνική κοινωνία έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά*, β) το σύνολο ανθρώπων με κοινά γνωρίσματα: *ανήκει στην υψηλή κοινωνία*, γ) το σύνολο των ανθρώπων που επηρεάζονται από τις σύγχρονες εξελίξεις: *ζούμε σε μια καταναλωτική κοινωνία*, δ) την επικοινωνία και την ανθρώπινη σχέση: *ήρθαν εις γάμου κοινωνία*, ε) τη θεία μετάληψη: *πριν πεθάνει πήρε τη Θεία Κοινωνία*, στ) την ομάδα ζώων που χαρακτηρίζεται από κάποια οργάνωση: *η κοινωνία των μελισσών*, ζ) ένα σχετικά μεγάλο και οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που έχει διάρκεια στο χρόνο και διακρίνεται με βάση τον πολιτισμό του.

Εδώ ο όρος χρησιμοποιείται με τη σημασία **α**.

Κοινωνία είναι μια συλλογική οντότητα, καθολικό, αυτοτελές και οργανωμένο σύνολο ανθρώπων, που έχει συνείδηση της ιδιαίτερης υπόστασής τους και της συνέχειάς του στο χρόνο. (Φιλοσοφία και Κοινωνικές Επιστήμες, Εκδοτική Αθηνών, τ. 22, σελ. 226)

Κοινωνική οργάνωση: με αυτό τον όρο εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται μια κοινωνία, τη διαμόρφωση κάποιων σταθερών αρχών και κανόνων με βάση τους οποίους τα μέλη της ενεργούν, αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν την κοινωνική πραγματικότητα και επικοινωνούν μεταξύ τους.

B Περιληπτική απόδοση

Μαθήματα όπως η Ιστορία και η Γεωγραφία δίνουν τη δυνατότητα στους ανθρώπους να γνωρίσουν τον υλικό (τρόπος ζωής, τεχνικές, τεχνολογία, τρόποι παραγωγής κτλ.) και τον πνευματικό πολιτισμό (γλώσσα, θρησκεία, τέχνη, επιστήμες κτλ.) διάφορων λαών από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Με αυτό τον τρόπο τούς φέρνουν σε επαφή με τις αντίστοιχες κοινωνίες που δημιούργησαν τον κάθε πολιτισμό.

Τα χαρακτηριστικά κάθε κοινωνίας είναι ότι:

- Αποτελεί ένα οργανωμένο σύνολο ατόμων και όχι απλό άθροισμα.
- Έχει το δικό της πολιτισμό και επομένως είναι σχετικά αυτόνομη οντότητα.
- Επιδρά πάνω σε άλλες κοινωνίες και δέχεται επιδράσεις από αυτές.

Ο πολιτισμός είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο κάθε κοινωνίας και αυτό που τη διαφοροποιεί από όλες τις άλλες.

Κάθε κοινωνία έχει το δικό της τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας. Έτσι:

1. Αποτελείται από:
 - επιμέρους κοινωνικές ομάδες,
 - επιμέρους κοινωνικές τάξεις.
2. Οργανώνεται με βάση:
 - συγκεκριμένους κοινωνικούς κανόνες και δομές (π.χ. καταμερισμός εργασίας ή ρόλων, κοινωνικά στρώματα κτλ.),
 - συγκεκριμένους θεσμούς (π.χ. οικογένεια, εκπαίδευση, οικονομία κτλ.).
3. Μεταφέρει τον πολιτισμό της στα μέλη της.
4. Ελέγχει την τήρηση των κανόνων με βάση τους οποίους λειτουργεί.
5. Αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα και προσπαθεί να τα επιλύσει.
6. Επηρεάζει τις άλλες κοινωνίες και δέχεται επιδράσεις από αυτές.

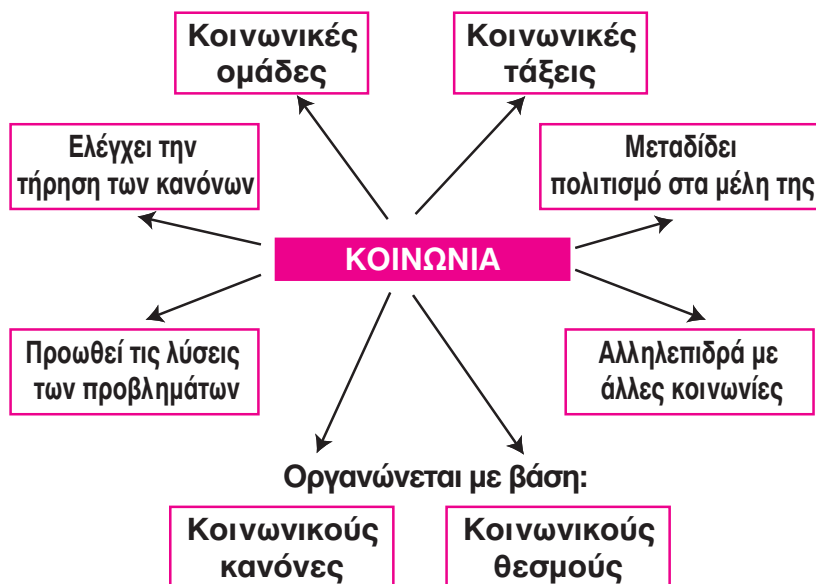
ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η κοινωνία είναι καθολική, ως σύνολο που εμπεριέχει όλα τα άλλα, όποια μορφή κι αν έχει. Είναι αυτοτελής, γιατί δεν εξαρτάται από άλλα εξωτερικά προς αυτήν κοινωνικά σύνολα, για να εξασφαλίσει την ύπαρξή της και την ύπαρξη των μελών της. Στα πλαίσιά της οι άνθρωποι μπορούν να καλύψουν όλες τους τις ατομικές και συλλογικές ανάγκες. Η έννοια της αυτοτέλειας εκφράζει κατά κάποιο τρόπο την εξωτερική όψη της κοινωνίας ως ολότητας, ενώ η έννοια της καθολικότητας την εσωτερική της όψη. Η κοινωνία είναι οργανωμένο σύνολο: έχει δομή, συγκεκριμένη κάθε φορά άρθρωση των μερών της και επιτελεί λειτουργίες που εξασφαλίζουν την κάλυψη των επιμέρους συλλογικών και ατομικών αναγκών και τη διατήρησή της. (Φιλοσοφία και Κοινωνικές Επιστήμες, Εκδοτική Αθηνών, τ. 22, σελ. 226)

Γ Σχηματική παράσταση του μαθήματος

1. Η γνώση της κοινωνίας

2. Η σύνθεση και ο ρόλος της κοινωνίας

Η βασική ύλη σε ερωτήσεις και απαντήσεις

1. Ποιο είναι το βασικότερο χαρακτηριστικό μιας κοινωνίας;

Το βασικότερο χαρακτηριστικό μιας κοινωνίας που τη διακρίνει από μια άλλη είναι ο υλικός και πνευματικός της πολιτισμός.

2. Τι εννοούμε με τους όρους «υλικός πολιτισμός» και «πνευματικός πολιτισμός»;

Με τον όρο «υλικός πολιτισμός» εννοούμε τα επιτεύγματα του ανθρώπου που βοηθούν στην ικανοποίηση των υλικών και βιολογικών αναγκών του ανθρώπου, δηλαδή τον τρόπο ζωής, την τεχνολογία, τους τρόπους παραγωγής, τις τεχνικές. Με τον όρο «πνευματικός πολιτισμός» εννοούμε τα στοιχεία εκείνα που συμβάλλουν στην κάλυψη των πνευματικών και ψυχικών αναγκών του ανθρώπου, όπως είναι η γλώσσα, η θρησκεία, η επιστήμη, οι ανώτερες αισθητικές αξίες, τα γράμματα και η τέχνη.

3. Με ποιο τρόπο το μάθημα της Ιστορίας και της Γεωγραφίας βοηθά στη γνώση μιας κοινωνίας;

Το μάθημα της Ιστορίας και της Γεωγραφίας βοηθά τον άνθρωπο να γνωρίσει τις διάφορες κοινωνίες, καθώς τον φέρνει σε επαφή με τον υλικό και τον πνευματικό πολιτισμό των κοινωνιών αυτών.

4. Τι εννοούμε με τον όρο «κοινωνία»;

Με τον όρο «κοινωνία» εννοούμε ένα σχετικά μεγάλο και οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που έχει διάρκεια στο χρόνο και διακρίνεται με βάση τον πολιτισμό του.

5. Τι εννοούμε με τους όρους «οργανωμένο σύνολο» και «σχετικά αυτόνομη κοινωνία»;

Με τον όρο «οργανωμένο σύνολο» εννοούμε το σύνολο των ανθρώπων που δεν είναι ένα απλό άθροισμα ανθρώπων, αλλά έχει συγκεκριμένη δομή, λειτουργεί με βάση κάποιους θεσμούς και κανόνες, κατανέμει τους ρόλους στα μέλη της, καλλιεργεί σχέσεις μεταξύ αυτών και δημιουργεί πολιτισμό.

Με τον όρο «σχετικά αυτόνομη κοινωνία» εννοούμε την κοινωνία που έχει το δικό της πολιτισμό, αλλά δεν αποφεύγει την επίδραση των άλλων κοινωνιών, δηλαδή δεν είναι τελείως αυτάρκης.

6. Από τι αποτελείται και πώς οργανώνεται μια κοινωνία;

Μια κοινωνία αποτελείται από κοινωνικές ομάδες και κοινωνικές τάξεις και οργανώνεται με βάση συγκεκριμένους κοινωνικούς κανόνες και κοινωνικούς θεσμούς.

7. Ποιες λειτουργίες επιτελεί μια κοινωνία;

Κατ' αρχάς, μια κοινωνία δημιουργεί πολιτισμό και μεταδίδει αυτό τον πολιτισμό στα νέα μέλη της. Έπειτα ελέγχει την τήρηση των αρχών και των κανόνων με βάση τους οποίους λειτουργεί. Επίσης, επισημαίνει τα προβλήματα των μελών της και προωθεί λύσεις και, τέλος, επηρεάζει τις άλλες κοινωνίες και αξιοποιεί τα στοιχεία που δέχεται από αυτές.

Ε Θέματα για απάντηση, συζήτηση, σχολιασμό

1. Να συζητήσετε για τους επιμέρους πολιτισμούς που συνυπάρχουν στην τοπική σας κοινότητα. (φωτογραφία 1.1)

Η φωτογραφία παρουσιάζει έναν καταυλισμό Ελλήνων τσιγγάνων και επικεντρώνεται στον τρόπο ζωής και στην κατάσταση στην οποία βρίσκονται κυρίως τα μικρά παιδιά. Στην ελληνική κοινωνία συνυπάρχουν και συμβιώνουν ομάδες ή επιμέρους κοινωνίες που είναι φορείς ιδιαίτερων πολιτισμών. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922 πολλοί Έλληνες του Πόντου και της Μικράς Ασίας εγκατέλειψαν τις εστίες τους και ήρθαν να εγκατασταθούν στη χώρα μας ως πρόσφυγες, φέρνοντας μαζί τις γνώσεις τους, την παιδεία τους, τις πολιτικές τους πεποιθήσεις και επηρεάζοντας έτσι την κοινωνική και την πολιτική ζωή του τόπου.

Τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους πολλοί ξένοι ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στη χώρα μας

μεταφέροντας μαζί τους και τα στοιχεία του πολιτισμού τους και δημιουργώντας επιμέρους κοινότητες. Έτσι, είναι γνωστές οι κοινότητες των Αλβανών, των Κινέζων, των Πακιστανών, που είναι φορείς διαφορετικών ηθών και εθίμων, γλώσσας, αντιλήψεων, θρησκείας κτλ. και με αυτό τον τρόπο επηρεάζουν τον πολιτισμό μας, αλλά παράλληλα δέχονται και επιδράσεις από αυτόν. Στον ελληνικό χώρο υπάρχουν σήμερα διάφορες τοπικές υποκοουλτούρες, εθνικές και μειονοτικές, και δραστηριοποιούνται επιμέρους κοινωνίες, όπως των Πομάκων και των μουσουλμάνων της Θράκης. Στόχος της ελληνικής κοινωνίας είναι να ενσωματώσει τους πολιτισμούς αυτούς στους κόλπους της. Από τη μεριά τους οι άνθρωποι διαφορετικών πολιτισμών και εθνικοτήτων απολαμβάνουν τα αγαθά που προσφέρει η χώρα που τους φιλοξενεί, χωρίς ωστόσο να επιδιώκουν την αφομοίωσή τους, αλλά τη διατήρηση της εθνικής τους ταυτότητας.

2. Να συζητήσετε στην τάξη τα αίτια του ομοιόμορφου χαρακτήρα που αποκτούν ο τρόπος ζωής και η ψυχαγωγία. Πόσο σημαντικό είναι να έρθουν κοντά οι ανθρώπινες κοινωνίες; Πόσο σημαντική είναι επίσης η διατήρηση του πολιτισμού που διακρίνει κάθε κοινωνία; (φωτογραφία 1.2)

Η φωτογραφία παρουσιάζει ένα χώρο συνάντησης και ψυχαγωγίας των νέων, δείχνοντας πως ο τρόπος ζωής των νέων αποκτά ομοιόμορφο χαρακτήρα, πράγμα που οδηγεί στη δημιουργία μιας «παγκόσμιας κοινωνίας», δηλαδή μιας κοινωνίας η οποία θα είναι οργανωμένη και θα λειτουργεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο, θα εκφράζει έναν πολιτισμό, θα αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα σε όλες τις περιοχές της γης. Με άλλα λόγια, οι επιμέρους κοινωνίες θα χάσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Το φαινόμενο αυτό εκφράζεται σήμερα και με τον όρο «παγκοσμιοποίηση».

Ως αίτια που συμβάλλουν στη δημιουργία αυτού του «οικουμενικού χωριού» ή της «παγκόσμιας κοινωνίας» μπορούν να θεωρηθούν:

- α) Οι πολιτικές ανακατατάξεις που συνέβησαν τα τελευταία χρόνια σε διάφορες περιοχές του πλανήτη, όπως είναι η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η πτώση του τείχους του Βερολίνου, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας κτλ. Οι πολιτικές αυτές αλλαγές και ανακατατάξεις επέφεραν μετακινήσεις πληθυσμών και ελευθερία κινήσεων, με αποτέλεσμα ο ένας λαός να έρθει πιο κοντά με τον άλλον.
- β) Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η εκμηδένιση των αποστάσεων, που διευκολύνουν την επικοινωνία μεταξύ των λαών, την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων και κουλτούρας.
- γ) Η συνειδητοποίηση των παγκόσμιων προβλημάτων, η λύση των οποίων επιβάλλει στενότερη συνεργασία μεταξύ των λαών.
- δ) Η ανάδειξη των ΗΠΑ ως της μόνης υπερδύναμης του πλανήτη, κάτι που της δίνει τη δυνατότητα να επιβάλλει την πολιτική της και την κουλτούρα της στις μικρότερες χώρες.

Βέβαια, η κατάσταση αυτή μπορεί να έχει και αρνητικά αποτελέσματα, δηλαδή την εξαφάνιση των επιμέρους πολιτισμών και την επικράτηση του δυτικού τρόπου ζωής, σύμφωνα με το αξίωμα πως στο πλαίσιο του ανταγωνισμού πάντα επιβιώνει ο ανώτερος και ισχυρότερος.

Η προσέγγιση των ανθρώπινων κοινωνιών έχει πολλά θετικά αποτελέσματα για την ανθρωπότητα. Αποσκοπεί στην καλλιέργεια γόνιμου και εποικοδομητικού διαλόγου ανάμεσα στις χώρες και συμβάλλει στην αλληλογνωριμία και αλληλοκατανόηση, στην ανάπτυξη συνεργασίας, αλληλοβοήθειας και αλληλεγγύης, στην ύπαρξη αμοιβαίας εμπιστοσύνης, στην ισοτιμία σχέσεων και στον αλληλοσεβασμό. Όλα αυτά μπορούν να οδηγήσουν στην ισομερή κατανομή των αγαθών της γης και στην εξάλειψη της φτώχειας και της εξαθλίωσης, στην ισόρροπη δημογραφική κατανομή του πληθυσμού της γης, στην αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων, όπως το οικολογικό και το ενεργειακό, που απειλούν όλη την ανθρωπότητα, στον περιορισμό των επεκτατικών διαθέσεων διάφορων κρατών, στην καταπολέμηση του φυλετικού, κοινωνικού και θρησκευτικού ρατσισμού και στην εγκαθίδρυση δημοκρατικών καθεστώτων σε όλο τον κόσμο. Το «πλησίασμα» των ανθρώπινων κοινωνιών θα καταστήσει δυνατή την ανταλλαγή πολιτιστικών στοιχείων και την ενδυνάμωση των επιμέρους πολιτισμών. Η αδυναμία προσέγγισης των ανθρώπινων κοινωνιών εκτρέφει σε παγκόσμιο επίπεδο τον ατομικισμό, που είναι καταστροφικός για το άτομο και γενικότερα για την κοινωνία.

Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση δε σημαίνει αφομοίωση των ανθρώπινων κοινωνιών ή εξαφάνιση των επιμέρους πολιτισμών τους. Όσο ωφέλιμη είναι η προσέγγιση των λαών, άλλο τόσο επιζήμια μπορεί να αποδειχτεί η εξαφάνιση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των κοινωνιών αυτών. Η αφομοίωση και η ταύτιση των ηθών και των εθίμων, της γλώσσας, της θρησκείας, του τρόπου σκέψης και των αντιλήψεων εξαλείφουν την αντίθεση, τη σύγκρουση και την αντιπαράθεση, από τα οποία πηγάζει κατά κανόνα το νέο, το πρωτότυπο, το σημαντικό. Δηλαδή στερούν από την κοινωνία το διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων και δημιουργούν μια άγονη και πληκτική ομοιομορφία. Όπως σε μια κοινωνία δεν είναι ούτε δυνατό ούτε και σκόπιμο όλα τα μέλη της να σκέφτονται, να δρουν και να φέρονται με τον ίδιο τρόπο, έτσι και στην παγκόσμια κοινότητα δεν είναι ωφέλιμο όλες οι επιμέρους κοινωνίες να ταυτιστούν και να ασπαστούν τα ίδια πολιτιστικά στοιχεία.

Είναι, λοιπόν, πολύ σημαντικό οι επιμέρους κοινωνίες να δημιουργούν πολιτισμό, να δέχονται επιδράσεις από άλλες και να μεταβάλλονται, ωστόσο πάντα πρέπει να προσπαθούν να διατηρήσουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματά τους. Είναι χαρακτηριστικό πως η αρχαία ελληνική κοινωνία έφτασε σε υψηλό επίπεδο πολιτισμού δεχόμενη επιδράσεις από άλλους πολιτισμούς, αλλά προσπαθούσε πάντα να προσαρμόσει τα στοιχεία αυτά στα δικά της δεδομένα και δεν τα ακολουθούσε δουλικά. Ο Πλάτων εξάλλου έλεγε ότι «οι Έλληνες ό,τι αν παρά των άλλων παραλάβωσι, κάλλιον ες τέλος απεργάζονται», δηλαδή ότι οι Έλληνες ό,τι πάρουν από τους άλλους το κάνουν στο τέλος καλύτερο.

1.3 Ατομική και κοινωνική συμπεριφορά

A Κατανόηση των βασικών όρων

Συμπεριφορά: με αυτό τον όρο εννοούμε το σύνολο των ψυχοφυσιολογικών αντιδράσεων του ατόμου σε διάφορους εσωτερικούς και εξωτερικούς ερεθισμούς, το σύνολο των συνειδητών ή ασυνείδητων εκδηλώσεων και κάθε λογής λεκτικές-διανοητικές και κινητικές εκφράσεις (από τους παλμούς της καρδιάς μέχρι τον τρόπο με τον οποίο παλεύει να επιβιώσει το πρόωρο έμβρυο ή ο πιλότος για να ανταποκριθεί στην αποστολή του ή και τα όνειρα ενός εφήβου).

Στάση: με αυτό τον όρο εννοούμε τη συνολική συμπεριφορά κάθε ατόμου στον κοινωνικό χώρο (στην οικογένεια, στην εργασία κτλ.), η οποία αφορά όχι μόνο τα πρόσωπα, τα πράγματα και τις καταστάσεις, αλλά και διάφορες αφηρημένες έννοιες, όπως τη θέση μας απέναντι στη δημοκρατία, στην ελευθερία κτλ.

Ατομικά χαρακτηριστικά: είναι τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν ένα άτομο από όλα τα άλλα. Αυτά μπορεί να είναι σωματικά-βιολογικά ή πνευματικά (βαθμός νοημοσύνης) ή ψυχικά.

Κοινωνικά-πολιτισμικά χαρακτηριστικά: είναι τα χαρακτηριστικά που δημιουργούνται μέσα στην κοινωνία, δεν τα έχει το άτομο από τη γέννησή του, αλλά αποτελούν στοιχεία του πολιτισμού της συγκεκριμένης κοινωνίας (γλώσσα, ήθη και έθιμα, θρησκεία κτλ.).

B Περιληπτική απόδοση

Κάθε άτομο όταν γεννιέται έχει κάποια χαρακτηριστικά που το διακρίνουν από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας στην οποία εντάσσεται. Παράλληλα όμως η κοινωνία μεταβιβάζει στο νέο μέλος της τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά που έχει μέχρι τότε διαμορφώσει. Έτσι, συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του νέου μέλους της και της συμπεριφοράς του.

Επειδή κάθε άτομο έρχεται στον κόσμο με τα ιδιαίτερα γνωρίσματά του, ζει σε διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον και δέχεται διαφορετικές επιδράσεις, γι' αυτό και διαμορφώνει μια μοναδική προσωπικότητα, η οποία και εκδηλώνεται με διαφορετική συμπεριφορά.

Η σχέση ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία είναι σχέση αλληλεπίδρασης, σχέση διαλεκτική και αμφίδρομη. Το άτομο με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του

επηρεάζει την κοινωνία, αλλά και η κοινωνία με τα κοινωνικά της χαρακτηριστικά επηρεάζει το άτομο και προσπαθεί είτε να σταθεροποιήσει τα ατομικά γνώρισμα είτε να τα τροποποιήσει για να πετύχει τη συνοχή των μελών της.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΓΙΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

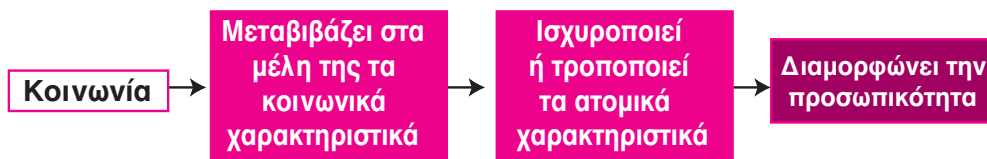
Ο ανθρώπινος οργανισμός γεννιέται με μόνη αποσκευή το ιδιαίτερο γενετικό υλικό, που του επιτρέπει, δυνάμει, να διατηρηθεί στη ζωή. Το υλικό αυτό δεν είναι μόνο του υπεύθυνο για την ανάπτυξη και την εξέλιξη της προσωπικότητας. Τα χαρακτηριστικά που κάθε άτομο αναπτύσσει είναι συνδυασμός, είναι αποτέλεσμα της παράλληλης επίδρασης των κληρονομικών δυνατοτήτων, των ερεθισμάτων και εμπειριών, που το άτομο δέχεται από το περιβάλλον του, τόσο το φυσικό όσο και το κοινωνικό και πολιτισμικό.

Η ανθρώπινη προσωπικότητα δεν έχει κανένα χαρακτηριστικό καθαρά εγγενές και αποκλειστικά εξαρτημένο από την κληρονομικότητα, για το λόγο ότι οι περιβαλλοντικές συνθήκες είναι απαραίτητες για την ανάπτυξή της. Το περιβάλλον επηρεάζει τα φυσικά και ακόμα περισσότερο τα πνευματικά, νοητικά και συγκινησιακά και ιδεολογικά στοιχεία της προσωπικότητας. Εξάλλου οι επιδράσεις του περιβάλλοντος είναι άπειρες και η σημασία τους στη διαμόρφωση της προσωπικότητας καθοριστικές, τόσο όσο και οι επιδράσεις των γενετικών παραγόντων. (Φιλοσοφία και Κοινωνικές Επιστήμες, Εκδοτική Αθηνών, τ. 22, σελ. 354-5)

Γ Σχηματική παράσταση του μαθήματος

1. Σχέση ατόμου και κοινωνίας

2. Η κοινωνία διαμορφώνει την ανθρώπινη προσωπικότητα

Δ Η βασική ύλη σε ερωτήσεις και απαντήσεις

1. Τι εννοούμε με τον όρο «ατομικά χαρακτηριστικά»;

Με τον όρο «ατομικά χαρακτηριστικά» εννοούμε τα ιδιαίτερα βιολογικά χαρακτηριστικά και γνώρισμα που έχει κάθε άτομο όταν γεννιέται και τα οποία το διακρίνουν από όλα τα άλλα μέλη της κοινωνίας στην οποία εντάσσεται.

2. Τι εννοούμε με τον όρο «κοινωνικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά»;

Με τον όρο «κοινωνικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά» εννοούμε τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν μια κοινωνία από τις άλλες, τα στοιχεία του πολιτισμού που έχει αναπτύξει και τα οποία μεταβιβάζει σε κάθε νέο μέλος της.

3. Τι εννοούμε όταν λέμε πως η προσωπικότητα ενός ατόμου είναι μοναδική;

Όταν λέμε πως η προσωπικότητα ενός ατόμου είναι μοναδική εννοούμε πως αυτό το άτομο έχει κάποια σωματικά-βιολογικά, πνευματικά και ψυχικά χαρακτηριστικά που το διακρίνουν από όλα τα άλλα άτομα της κοινωνίας στην οποία ανήκει ή από τα μέλη κάποιας άλλης κοινωνίας.

4. Γιατί κάθε άτομο έχει μοναδική προσωπικότητα;

Κάθε άτομο έχει μοναδική προσωπικότητα γιατί διαθέτει μοναδικά βιολογικά χαρακτηριστικά, ζει σε διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, δέχεται διαφορετικές επιδράσεις και εσωτερικεύει διαφορετικά πολιτιστικά στοιχεία.

5. Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην κοινωνία και στα μέλη της;

Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στην κοινωνία και στα μέλη της είναι σχέση αλληλεπίδρασης, σχέση αμφίδρομη και διαλεκτική. Το άτομο με τα ατομικά του χαρακτηριστικά επηρεάζει την εξέλιξη της κοινωνίας και παράλληλα η κοινωνία με την κουλτούρα της επηρεάζει την εξέλιξη του ατόμου και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Ε Θέματα για απάντηση, συζήτηση, σχολιασμό

1. Να συζητήσετε: Ο άνθρωπος καθορίζεται από το κοινωνικό περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά οι άνθρωποι δεν είναι ομοιόμορφες μηχανές που η κοινωνία απλά κατασκευάζει, αλλά μοναδικές προσωπικότητες, οι οποίες συμβάλλουν και επηρεάζουν τη δημιουργία και την αλλαγή της. (φωτογραφία 1.3)

Η φωτογραφία απεικονίζει εννέα πρόσωπα νέων ανθρώπων με διαφορετική έκφραση, εμφάνιση και περιποίηση. Στόχος της φωτογραφίας είναι να δείξει

πως ο τρόπος που εκδηλώνουμε τα συναισθήματά μας, η ενδυμασία μας, οι ιδέες μας και η συμπεριφορά ποικίλλουν από άτομο σε άτομο. Παρ' όλο που ο άνθρωπος καθορίζεται από το κοινωνικό περιβάλλον, οι άνθρωποι δεν είναι ομοιόμορφες μηχανές, αλλά μοναδικές προσωπικότητες. Το κείμενο που συνοδεύει τη φωτογραφία θέτει τους εξής προβληματισμούς:

α) «Ο άνθρωπος είναι προϊόν και δημιουργός της κοινωνίας» (Κ. Μαρξ). Η θέση αυτή δεν αμφισβητείται σήμερα. Όλοι παραδέχονται πως μεταξύ της κοινωνίας και του ατόμου υπάρχει και σχέση διαλεκτική, δηλαδή αμφίδρομη. Το ζήτημα αν ο άνθρωπος γεννιέται ή γίνεται, δηλαδή το «φύσει» ή το «θέσει», απασχόλησε τη φιλοσοφία από την αρχαιότητα. Πολλοί υποστήριζαν πως η εξέλιξη του ανθρώπου εξαρτάται από τα κληρονομικά και φυσικά στοιχεία που φέρνει μέσα του από τη γέννησή του, ενώ τόνιζαν τη δύναμη της παιδείας και υποστήριζαν πως αυτή μπορεί να αλλάξει κάποια κληρονομικά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Σήμερα γίνεται αποδεκτό πως και το γενετικό υλικό παίζει ρόλο στην εξέλιξη του ανθρώπου, αλλά και η κοινωνία με τις επιδράσεις που ασκεί μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανθρώπου. Η κοινωνία με τους νόμους και το πολίτευμά της, με τους κανόνες και τις αρχές της και γενικότερα με την κουλτούρα, την οποία μέσω της θεσμοθετημένης εκπαίδευσης μεταφέρει στα μέλη της, διαμορφώνει την προσωπικότητα του ατόμου. Ο Πλάτων έλεγε πως το πολίτευμα είναι τροφή των ανθρώπων «καλή μεν καλών, κακή δε κακών», που σημαίνει πως μια δημοκρατική κοινωνία μπορεί να δημιουργήσει και ανθρώπους με δημοκρατική συμπεριφορά. Άλλωστε, η ύπαρξη της εκπαίδευσης δηλώνει ότι ο άνθρωπος έχει συνειδητοποιήσει πως μπορεί με την παιδεία να αλλάξει, ενώ η εξέλιξη της βιολογίας βεβαιώνει πως η επιστήμη μπορεί να επηρεάσει το γενετικό υλικό που φέρει μαζί του ο άνθρωπος από τη γέννησή του.

Όμως δεν επηρεάζει μόνο η κοινωνία τον άνθρωπο, αλλά και το άτομο επηρεάζει την κοινωνία, δηλαδή η σχέση είναι αμφίδρομη. Αν δε συνέβαινε αυτό, η κοινωνία θα παρέμενε στατική και δε θα παρουσίαζε καμία αλλαγή και εξέλιξη. Ο άνθρωπος ανάλογα με τα εφόδια που διαθέτει, τη θέση που κατέχει, το κύρος και τις ικανότητές του μπορεί να επηρεάσει και να διαμορφώσει την κοινωνία μέσα στην οποία ζει. Η ιστορία δείχνει πως μεγάλες προσωπικότητες, όπως ο Περικλής ή ο Μέγας Αλέξανδρος, επηρέασαν σημαντικά την κοινωνία μέσα στην οποία ζούσαν με τις αποφάσεις που πήραν. Είναι γνωστός ο ρόλος που έπαιξαν στη διαμόρφωση της κοινωνίας επιστήμονες, όπως ο Νεύτων και ο Αϊνστάιν, και καλλιτέχνες, όπως ο Πικάσο κ.ά.

Η σχέση ατόμου και κοινωνίας είναι όμοια με τη σχέση τέχνης και κοινωνίας. Όπως η τέχνη μπορεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση μιας κοινωνίας με την παιδαγωγική επίδραση που ασκεί στα μέλη της, έτσι και το άτομο που εκφράζει την τέχνη μπορεί να επηρεάσει την εξέλιξη της κοινωνίας. Εξάλλου, η κοινωνία με τις αντιλήψεις, τα προβλήματά της, το πολίτευμά της, την οικονομική της κατάσταση μπορεί να επηρεάσει την τέχνη και γενικότερα τον άνθρωπο. Τη διαλεκτική αυτή σχέση δείχνει, π.χ., ο πίνακας Γκουέρνικα του Πικάσο: τον πίνακα αυτό δημιούργησε ο φασισμός, δηλαδή ένα κοινωνικό φαινόμενο, αλλά μετά εξακολούθησε να επηρεάζει τους ανθρώπους και την κοινωνία.

Είναι σαφές πως δημοκρατικές χώρες που παρέχουν δικαιώματα στους ανθρώπους τούς βοηθούν να αναπτύξουν ελεύθερα την προσωπικότητά τους,

ενώ χώρες με ανελεύθερα καθεστώτα προκαλούν ανισότητες και δεν επιτρέπουν στους πολίτες να αναπτυχθούν ισόρροπα.

β) Οι άνθρωποι δεν είναι ομοιόμορφες μηχανές που η κοινωνία απλώς κατασκευάζει. Θα περίμενε κανείς ότι, αφού η κοινωνία επηρεάζει τη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας, τα μέλη της να είναι ομοιόμορφα. Αυτό όμως δε συμβαίνει, ακριβώς επειδή η σχέση είναι αμφίδρομη και τα άτομα μπορούν να επηρεάζουν την κοινωνία. Πέρα από τις επιδράσεις που ασκεί η κοινωνία στον άνθρωπο, υπάρχουν και οι κληρονομικές καταβολές που ανθίστανται στις εξωτερικές επιδράσεις με διαφορετικό τρόπο. Εξάλλου, οι παράγοντες αγωγής και παιδείας και τα επιμέρους περιβάλλοντα στα οποία ζει ένα άτομο, όπως η οικογένεια ή ο εργασιακός χώρος, είναι διαφορετικά, επομένως και οι επιδράσεις που δέχονται είναι διαφορετικές. Γι' αυτό ακριβώς οι άνθρωποι είναι ξεχωριστές και μοναδικές προσωπικότητες.

ΣΤ**Βασικές έννοιες**

**άτομο, κοινωνία, πολιτισμός, προσωπικότητα,
ατομικά χαρακτηριστικά, κοινωνικά χαρακτηριστικά,
οργάνωση και λειτουργία της κοινωνίας**

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ

1. Τι εννοούμε όταν λέμε πως κάθε άτομο είναι μια μοναδική προσωπικότητα;

Όταν λέμε πως κάθε άτομο είναι μια μοναδική προσωπικότητα εννοούμε πως κάθε άτομο έχει κάποια βιολογικά, πνευματικά και ψυχικά χαρακτηριστικά που δεν παρουσιάζονται αυτούσια σε κάποιο άλλο άτομο. Αυτά τα χαρακτηριστικά συνθέτουν την ταυτότητά του και το διαφοροποιούν από τα άλλα άτομα της ίδιας ομάδας ή άλλων ομάδων.

2. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας;

Τα βασικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας είναι ότι: α) είναι ένα μεγάλο και οργανωμένο σύνολο ατόμων, β) έχει διάρκεια στο χρόνο και επιβιώνει ανεξάρτητα από το θάνατο κάποιων μελών της, γ) διακρίνεται με βάση την κουλτούρα και τον πολιτισμό που αναπτύσσει.

3. Ποια είναι η σχέση ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία;

Η σχέση ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία είναι αμφίδρομη, δηλαδή το άτομο με την προσφορά του και ανάλογα με τις δυνάμεις που διαθέτει συμβάλλει, λίγο ή πολύ, στη διαμόρφωση της κοινωνίας, της δομής και του πολιτισμού της, αλλά και η κοινωνία με τους θεσμούς της διαμορφώνει την προσωπικότητα των μελών της.

4. Νομίζετε πως ευτυχημένα άτομα κάνουν μια ευτυχημένη κοινωνία ή μια ευτυχημένη κοινωνία μπορεί να καταστήσει ευτυχημένα και τα μέλη της;

Το πρόβλημα αυτό απασχόλησε την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και με βάση τις απαντήσεις που δόθηκαν καλλιεργήθηκαν δύο ιδεώδη, το ατομικιστικό, το οποίο θέτει πάνω από την κοινωνία το άτομο, και το πολιτειακό ή κοινωνικό, το οποίο υποστηρίζει πως η ευτυχία του ατόμου βρίσκεται στην ευτυχία του συνόλου.

Η λογική υποστηρίζει πως ό,τι ισχύει για το όλο πάντα ισχύει για το μέρος, αλλά ό,τι ισχύει για το μέρος δεν ισχύει πάντα για το όλο. Σύμφωνα με αυτό, μια ευτυχημένη κοινωνία πάντα κάνει ευτυχημένα και τα μέλη της, ενώ ευτυχημένα μέλη δε σημαίνουν και ευτυχημένο όλο. Έτσι, βλέπουμε πως η χώρα μας αποτελείται από πλουσίους, αλλά ως σύνολο είναι φτωχή. Το ατομικιστικό ιδεώδες υποστήριζαν οι σοφιστές, ενώ το κοινωνικό προσωπικότητες όπως ο Σωκράτης, ο Περικλής, ο Σοφοκλής κ.ά.